

הפוסק שסירב לחתוך: בעל 'שרידי אש' ומדינת ישראל

הרב יחיאל יעקב וינברג (תרמ"ד-תשכ"ו), מגדולי הפוסקים במאה העשרים, היה אדם רב-אנפין, שלרוב התקשו לעכלו. הביוגרפיה שלו והישגיו האינטלקטואליים מלמדים על המורכבות: הרב וינברג היה תלמיד ישיבות סלובודקה ומיר, ונחשב לאחד מגדולי תלמידי החכמים בדורו. הוא גם היה חוקר מקרא, הוגה דעות ופובליציסט רהוט. הרב וינברג ניחן בתבונה פוליטית חדה ומעמיקה ובתבונה אנושית ומעשית. באופן נדיר בקרב רבנים, הרב וינברג חי רוב חייו בגפו ולא העמיד צאצאים.

ההיסטוריון מרק שפירו, שחקר רבות את קורותיו והקדיש להן מונוגרפיה, יתיאר אותו כמי שנקרע בין העולמות: בין עולם התורה לעולם האקדמיה, בין השתייכות לעולם החרדי ובין השתייכות לצינונות הדתית. ואכן כך תפסו אותו רבים. אוהבים לציין את לווייתו כמסמלת את הקרע הזה: תוכנן לקבור את הרב וינברג בבית הקברות בסנהדריה, שבו קבורים הרב הרצוג, הרב חרל"פ, הרב ירוחם ורהפטיג וגדולי תורה אחרים שהזדהו עם הצינונות הדתית. אולם הרב יחזקאל סרנא, שכיהן אז כראש ישיבת 'חברון', הורה לתלמידיו להסיט את הלוויה להר המנוחות – ושם נקבר, בחלקה של גדולי התורה החרדים.

אלא שעל פי עדותו של אבי, הרב זאב חיים ליפשיץ ז"ל שהיה מאחרוני תלמידיו, הרב וינברג לא היה קרוע בין העולמות השונים. הוא שילב ביניהם בדרך שהקדימה את זמנה, ואולי זו ההחמצה הגדולה של האיש הגדול הזה. יחיאל יעקב וינברג היה בן של קצין

אנשי הצוות ותלמידי סמינר הרבנים בברלין, ללא וינברג, בצילום של אברהם פיסארוק מ-1935. בתמונה הקטנה: הרב י"י וינברג.

בצבא הרוסי ונכד של קנטוניסט, ² 'ייחוס' לא מקובל בעולם הישיבות שהוא פקד. הוא התגלה כעילוי עוד בילדותו ונשלח ללמוד בישיבות מיר וסלבודקה, שם יצא שמעו כאחד מתלמידי הישיבה החריפים ביותר. הרב נתן צבי פינקל, שנודע בכינוי 'הסבא מסלובודקא', שאף לשלב את התלמיד המבריק בתוך עולם הרבנות הקלאסי: הוא שידך את וינברג עם בתו של הרב יעקב מאיר לוין, רבה המנוח של העיירה הליטאית פילווישאק (או פילווישקין), ודאג למינויו כרב הקהילה. אלא שנישואין אלו כשלו כבר בראשיתם.

כדי למצוא מזור לנפשו יצא הרב בן השלושים לגרמניה ב-1914, אך בשל פרוץ מלחמת העולם הראשונה לא יכול היה לשוב לביתו ולכהונתו. את שהותו בגרמניה ניצל לרכישת לימודים אקדמיים. הוא כתב דוקטורט באוניברסיטת גיטן על הפשיטתא, התרגום הסורי למקרא. הרב וינברג החל להשתלב בשיח היהודי שהתנהל בגרמניה, וקשר בה את גורלו: הרב ממזרח אירופה נשאר בברלין גם כאשר שינויי הגבולות אפשרו לו לשוב לביתו בעיירה הליטאית. כרבים אחרים מיוצאי מזרח אירופה, הרב וינברג לא מצא את עצמו בגישה המתבדלת של האורתודוקסיה הגרמנית, וחבר לגורמים פתוחים יותר במרחב האורתודוקסי שם. בשלב מסוים היה מחובר גם עם 'בית ועד העברי', מרכז לפעילותם של אינטלקטואלים יהודים ממזרח אירופה בעלי נטייה ציונית. שם פגש בין השאר את זלמן רובשוב (שז"ר), את י"נ אפשטיין ואת שמואל יוסף צ'צ'קס, הוא עגנון (לאחרון הוא אף סידר חופה וקידושין ב-1920).

השכלתו התורנית והאקדמית הביאה להעמדתו בראש בית המדרש לרבנים בברלין, מיסודו של הרב עזריאל הילדסהיימר, בשנת 1924 - כהונה שבה שימש עד סגירת הסמינר בשנת 1938. לאחר סגירת בית המדרש לרבנים שקל הרב וינברג להקים אותו מחדש בירושלים, אבל לאחר שהתייעץ עם הרב חיים עוזר גרודז'נסקי, רבה של וילנה, אשר הורה לו בשלילה, הוא גנז את הרעיון. הרב וינברג שב לפולין, התיישב בוורשה ונעשה למנהיג רבני מרכזי בה; בגטו עמד בראש הארגונים המרכזיים של הרבנים והסופרים, היה ממונה על ענייני סעד ואף ערך אסופה של כתבים רבניים שהודפסה בסתר. בזכות אזרחותו הרוסית ניצל הרב וינברג ממשלוח למחנות ההשמדה ותחת זאת נשלח למחנה עבודה.

הרב וינברג שרד מן השואה רצוף בגוף ובנפש. הוא היגר לעיר מונטרה בשווייץ בהזמנת תלמידו הרב שאול וינגורט, ושם חי עד יום מותו בשנת 1966. בכל תקופה זו הוא לא נשא תפקיד רבני רשמי,

אך הוא השיב תשובות הלכתיות לשואלים מכל העולם היהודי, וקיבצן בספרו 'שרידי אש'. את כתביו הפובליציסטיים ומאמרי ההגות שלו הוא קיבץ לספר שכינהו 'לפרקים'. שהותו בסמיכות לשיבת עץ חיים, בראשות הרבנים בוצ'קו, אפשרה לתלמידי השיבה ורבניה לשמוע את לקחו ולהתייעץ איתו.

למרות דמותו המרשימה, ולמרות פעולותיו החשובות וכתביו הרבים, הרב וינברג נותר בגדר החמצה. הוא יכול היה להיות דמות פורצת דרך. השילוב שהיה בו – מגדולי הפוסקים בזמנו, אדם בעל השכלה רחבה ומעמיקה, בעל יכולת מנהיגותית ואף יכולת ביטוי מרשימה – יצר דמות נדירה בשעתה, כזו שעד ימינו קשה למצוא לה אח ורע. אלא שהרב וינברג ברח מהתמודדות פוליטית, הגותית ואף תורנית; הוא בחר, מסיבות אישיות, לעמוד בצל. הוא עצמו ייחס את הדבר לאימי השואה שעברו עליו וצרבו את אישיותו. אולם נראה לי שהייתה לכך סיבה אחרת.

הרב וינברג היה פוסק שמרן. שמרנות היא אומנם מידתו של הפוסק, אבל הרב וינברג ניכר מאוד בשמרנותו. אם נשווה אותו לבן דורו הצעיר ממנו בעשור, הרב משה פיינשטיין, גדול הפוסקים בארצות הברית במאה העשרים, הדבר בולט ביותר. בתשובותיו של הרב וינברג קיימות הסתייגויות רבות. הוא ממליץ לא להסתמך רק עליו ולבקש את הסכמת פוסקים אחרים. אצל הרב פיינשטיין כמעט שאין למצוא הסתייגויות כאלה. "ולכן איני רוצה להורות בזה לא איסור ולא היתר ומי שדעתו יפה יבוא ויורה" (שרידי אש ב, כד). "כל הנ"ל כתבתי רק לשם ברור צדדי הספק ולא להורות הלכה למעשה" (שרידי אש ג, ה). "וכן הוא גם דעתי הענייה ובבקשה שלא לסמוך עלי כי אם לשאול עוד רבנים גדולים ומובהקים בהוראה" (שרידי אש ג, ח). "ומראש אקדים, שאין בדעתי להכניס ראשי בין ההרים ולהכריע בין רבותינו אחרוני הפוסקים" (שרידי אש ג, ל). "כל זה אני אומר להלכה ולא למעשה, עד שיכריעו גדולי הדור, כי אין ביכולתי להורות נגד הגאון" (שרידי אש ג, לג). "ולמה לי לתקוע את עצמי במקום מחלוקת של האוסרים והמתירים. נניח לזמן שיבוא ויכריע" (שרידי אש ג, קה). "כי מה שכתבתי במכתב הוא רק בתור הערות לקונטרסו ולא להורות למעשה, ושאלה זו היא שאלה חמורה שצריכה עיון והסכמה של גדולים" (שרידי אש ג, קכד).

ציטוטים אלה ואחרים מעידים על יראת הוראה רבה. אצל הרב משה פיינשטיין אנו מוצאים התבטאויות כאלו רק באורח נדיר ביותר. יתר על כן, תשובותיו של הרב וינברג יסודיות ביותר: הוא לא הותיר דעה או דיון

הרב יחיאל יעקב וינברג מסדר חופה ומידושיין לתלמידו זאב חיים ליפשיץ, שוויץ, 1958.

שהוא לא דן בהם. כפי שאמר הרב ירוחם ורהפטיג לאבי - לך ולמד אצלו, שכל החולק עליו הרי הוא כמטפס על קיר חלק. אולם נראה לי שהיסודיות הזו שכל כך אפיינה את הרב וינברג נועדה לחפות על חוסר נכונות להישען על שיקול דעת, על הכרעת הדעת. היא נועדה ליצור תשתית מוצקה ביותר להישען עליה, כאומר, אין די בדעתי בלבד על מנת לפסוק הלכה.

אדגים את ההבדל בין הרב וינברג ובין הרב פיינשטיין בשני סיפורים. כאשר אבי ז"ל למד אצל הרב וינברג, אימנן אותו הרב בכתיבת תשובות. כאשר הציג אבי לפניו את אחת התשובות, הגיב הרב וינברג - חתום ושלח את התשובה. במילים אחרות - אני לא אחתום עליה. אבי, שההכרעה בתשובתו הייתה כפי שהכריע הרב משה פיינשטיין, שאל מדוע אי אפשר לפסוק כפסיקת הרב פיינשטיין. ענה לו הרב וינברג - לרב משה פיינשטיין יש "כתפיים". לך אין. לעומת מקרה זה, סיפר לי הרב דוד לפין, שהיה פוסק חשוב בדרום אפריקה (ועלה לאחרונה לישראל), כי נסע לניו-יורק להיוועץ עם הרב פיינשטיין בכמה שאלות חמורות. הרב פיינשטיין הקשיב וענה לו, אתה גר בדרום אפריקה ומכיר את המציאות טוב ממני; אתה תחליט. ענה לו הרב לפין, הלוא לשם כך באתי לניו-יורק! ענה לו הרב פיינשטיין, אם אתה חושש להכריע, אל תהיה רב.

החשש מפני הכרעה, בין בשאלות של הנהגה ציבורית, בין בשאלות הלכתיות, מאפיין אפוא את הרב וינברג, והשאלה היא מדוע. לדעתי התשובה נעוצה בעברו. הרב פיינשטיין היה אדם צנוע מאוד באופיו, אבל היה צאצא למשפחה רבנית בעלת שושלת ארוכה. הצורך להכריע, להנהיג, לקבוע עמדה, היה המורשת שהוא גדל עליה.

הרב וינברג, לעומת זאת, שהיה אדם תקיף מאוד באופיו, היה אדם נבון מאוד ובעל ניסיון פוליטי וידע היטב את סגולותיו, אך הוא לא נשא איתו מורשת של שייכות לבית המדרש; בעיני עצמו הוא 'בא מבחוץ', והדבר הניא אותו מלקבל הכרעות בעלות משקל ציבורי. לחברה המסורתית הליטאית נודע בסופו של דבר משקל רב בזהות העצמית של הרב וינברג. זכר אביו וסבו, קצינים בצבא הרוסי, הציב אותו במעמד אחר. חרף גדולתו העצומה כתלמיד חכם, הוא ראה עצמו כבנו של קצין רוסי, והעדיף להישען על דמויות רבניות בעלות מעמד.

ברם, למרות זהירותו הגדולה מפני הכרעה, לא היסס הרב וינברג, ובנושאים שנפש האומה תלויה בהם הוא הביע את דעתו ללא חת. במאמר המובא כאן, שפורסם בירחון סיני (שנה כב כרך מד, חשוון-כסלו תשי"ט), ומוקדש לביכור "צביונה של מדינת ישראל וייעודה", הוא זיהה עצמו באופן מובהק עם התנועה הציונית, או ליתר דיוק עם תנועת המזרחי. הוא רואה במדינת ישראל ראשית צמיחת גאולתנו. אומנם, אין הוא חוסך ביקורת ממדינת ישראל, והוא מקונן על כי "המדינה החדשה, עם כל מתכונתה המפוארת ממלאה אותנו אמנם, גאוה לאומית, אבל היא גורמת לנו אכזבה. הכוסף הגדול, שמילא את לב כל הדורות מיום שגלינו מארצנו, הכוסף של 'לך תכרע כל ברך', לא בא על מלואו". בציונות הדתית של זמננו ביקורת זו עלולה ליצור רושם של תפיסה חרדית, אבל כל המכיר את הוגיה של הציונות הדתית בשנות החמישים והשישים של המאה העשרים יודע שלא כך הדבר. נאמני ההשקפה החרדית לעולם לא היו מעלים על בדל שפתם את התקווה בלשונו של הרב וינברג: "עוד לא אבדה תקוותנו, התקווה הנושנה". הקישור להמנון הלאומי (לנוסח המקורי של 'התקווה'), יחד עם תורף מאמרו של הרב וינברג, המבקש לראות ביהדות עירוב של דת ולאום, אינם נשמעים לאוזן חרדית. הרב וינברג היה מודע היטב לזיהוי הזה של דבריו.

ההקשר שבו נכתב המאמר הוא המשבר שהתחולל בארץ סביב שאלת 'מיהו יהודי' בשנת 1958. שר הפנים ישראל בר-היהודה הוציא הנחיות לפקידי משרד הפנים ולפיהן כל זוג מעורב יוכל לרשום את ילדיו כיהודים – גם אם הצד היהודי הוא האב. הנחיה זו הביאה לפרישת המפד"ל מן הממשלה, וחוללה משבר פוליטי חריף. ראש הממשלה דוד בן-גוריון החליט בעקבות זאת להביא את שאלת 'מיהו יהודי' בפני חמישים מחכמי ישראל (ובהם הרב וינברג). הרב וינברג השיב לבן-גוריון – אך לפני שפרסם את תשובתו פרסם גם את המאמר שלפנינו.

אחד המאפיינים הבולטים של המאמר הוא השימוש הרחב של הרב וינברג בשפה הומניסטית. לדבריו, היהדות הביאה לעולם את האמונה המונותיאיסטית, ואת הערכים של קדושת האדם וקדושת החיים; היא בעלת מסר אוניברסלי. לעומת זאת, 'לאומיות' חומרית' בלבד אינה אלא רעיון נוכרי שמעלה על נס את האתנוס ואת הגזע, וזר לרוח ישראל. בכך ממשיך וינברג מורשת של רבותיו אנשי תנועת המוסר, ושל החרדיות המודרנית כפי שהתגבשה באירופה בכלל; מורשת שבמידה מסוימת נשכחה בשיח הרבני, או לכל הפחות נשמעת פחות בשיח הציבורי.

אנו יכולים, אפוא, רק לדמות בנפשנו כיצד נראה היה ההווי התורני הישראלי אילו בית המדרש לרבנים היה מועתק מברלין לירושלים, כשבראשו עומד הרב וינברג וממנו יוצאים תלמידים רבים שהיו הופכים למרביצי תורה בדורנו. ההזדמנות הזו שהוחמצה, היא החמצת הדמות המופלאה ששמה הרב יחיאל יעקב וינברג.

הרב ד"ר יוסף יצחק ליפשיץ הוא רב קהילה בירושלים ומרצה במרכז האקדמי שלם.

1. Marc B. Shapiro, *between the Yeshiva world and Modern Orthodoxy: the life and Works of Rabbi Jehiel Jacob Weinberg*. London: 1999

2. על פי עדות אילת מזר, שהייתה קרובת משפחתו.

ישראל – הנביא באומות

לצביונה של מדינת-היהודים וייעודה

לאדם מישראל, אשר ליבו לא הוקפא עוד לגמרי, אין צורך להסביר את מלוא הברכה שהביאה לנו מדינת ישראל. מדינתנו זו, שנתחדשה בארץ-אבות הקדומה, הביאה לעם ישראל היושב בציון תקומה ועצמאות מדינית, ולנו, נידחי-ישראל שבארצות נכר – כבוד ותפארת. הוויכוח הנולד עם השאלה אם יש להכיר במדינה חילונית שלא הושתתה, לצערנו הגדול, על בסיס התורה והמצוות, מתנדף כעשן מול המציאות החיה והקיימת של מעצמה ממלכתית ישראלית עם מערכת ביטחונית כבירה, השומרת במסירות-נפש שאין דוגמתה על חיינו וחיי בנינו בפנים הארץ, ועל כבודנו וזכויותינו מחוצה לה.

הארץ המחודשת קדושה היא לנו. כי מלבד קדושתה העצמית מפי אלוקינו ואלוקי אבותינו ומטעם המצוות הקדושות התלויות בה, עוד נתקדשה בקדושת הדם העברי, בדם חלוצינו הראשונים, שהשקיעו את קלבם ודםם בביצות המלריה הממארת, כדי לייבשן ולהפך אותן לגנות-עדן פורחים ומלבלבים בשבילנו ובשביל הבאים אחרינו; היא נתקדשה בדם גיבורינו לוחמי מלחמת עמנו למען כיבוש הארץ ושחרורה, ולמען הקים לאומה הסחופה, הדוויה והרדופה חוף מפלט ושארית פליטה בארץ אבות. מסופקני אם יש בתוכנו מי שמוחו בריא וליבו ישר, שיעצום את עיניו מלראות את מראה-הפלא שהופיע לעינינו ושיעלה בליבו מחשבת פיגול ותועבה לזלזל בקדושת גיבורים וקדושים שמסרו את נפשם למען ה', עמו וארצו.

ברם, למגינת ליבנו, התבלט עוד צד טראגי ומחריד מאוד. חלק גדול של עמנו, וחלק זה הוא החשוב ביותר בשביל איתנותנו הרוחנית המוסרית ועוז אמונתנו בנצח ישראל, ושהוא המעמיד את חוט השדרה של כללות האומה הנאבקת על קיומה ושאריתה – חלק גדול זה לא רצה ולא יכול להשתתף בשמחה הלאומית, שהסעירה את עמנו בכל נפרצותיו. זהו חיזיון מופלא שאין לעבור עליו במנוח ראש ובפישוק שפתיים של ביטול ולגלוג זול.

לפנינו נשנה שוב אותו החיזיון המופלא, שאירע בימי עזרא ונחמיה; "וְרַבִּים מִהַכֹּהֲנִים וְהַלְוִיִּם וְרַאשֵׁי הָאֲבוֹת הַזִּקְנִים אֲשֶׁר רָאוּ אֶת הַבַּיִת הָרִאשׁוֹן בְּיַסְדּוֹ זֶה הַבַּיִת בְּעֵינֵיהֶם בְּכִים בְּקוֹל גָּדוֹל וְרַבִּים בְּתַרוּעָה בְּשִׂמְחָה לְהָרִים קוֹל" (עזרא ג', יב). אף כאן מוצדקת השאלה: מה הייתה סיבת הבכייה של ראשי האבות הזקנים? ודאי שגם הזקנים שמחו שמחה גדולה בעצם העובדה של הבניין ושל שיבת בנים גולים לערש מולדתם. אלא בהעלותם על ליבם זכר בית המקדש הראשון, את עוזו ותפארתו, הורידו עיניהם דמעות של צער ושל פחד: מי יודע אם הבית החדש יהיה תחליף לבית שחָרַב? מי יודע אם ימלא הבית החדש את כל התקוות שנשמת-ישראל תלתה בבניינו? מי יודע אם תוקד בבית זה אש של מעלה, אש של שפע-קודש המושך ולוכד בכוחו את כל לב מישראל ההומה ועורג לחיים של קדושה ורוממות עילאית? מי יודע אם הבונים הצעירים יכוונו את ליבם לבניין מלא ולגאולה-שלמה? מי יודע אם תרועת השמחה והצהלה לתקומה הארצית והחומרית לא תדכא את הצימאון והכּוֹסֵף לתקומה-רוחנית וחירות-נפשית? והאם, חס ושלום, לא תדמה הבנייה החדשה של הריסות בית ישראל לחורבן החלום האחרון והריסת התקווה האחרונה של דורי-דורות?

במצב נפש דומה, ממוזג שמחה ותוגה פנימית, עומדים אנחנו מול תקומתנו המדינית המפליאה בעוזה והדרה. ליבנו מלא שמחה והודיה להקב"ה, שנתן כוח לשארית עמו להתגבר על השואה הנוראה שהומטה על שבטים רבים וגדולים בישראל, שהשם ברחמיו זיכה אותנו לראות בנחמה של בניין וקוממות-מדינית של שיבת בנים בממדים גדולים, אבל – וכמעט בושים אנו לפרשו בפה – רגש של צער צורב את ליבנו. דבר-מה חסר לנו, והחסר הזה מעכיר את שמחתנו.

נגיד מפורש מה שבליבנו ומה שבלב אבלי ציון וירושלים: המדינה החדשה עם כל מתכונתה המפוארת ממלאה אותנו, אומנם, גאווה לאומית, אבל היא גורמת לנו אכזבה. הכוסף הגדול, שמילא את לב כל הדורות מיום שגלינו מארצנו, הכוסף של "לך תכרע כל בָּרֶךְ", לא בא על מלואו. קיוונו וציפינו כי בשובנו לארץ האבות יקומו בתוכנו כוחות יצירה חדשים, מנהיגים רוחניים גדולים, שיקבלו עליהם את המשימה של החזרת עטרה ליושנה, שיתמלא לעינינו הייעוד של "מְלֶאכֶה הָאָרֶץ דְּעָה אֶת ה'" (ישעיהו י"א, ט) – והנה נתאכזבו.

ולא רק אנו בלבד. כל העולם כולו, החלק המעולה שבאנושות הנאורה אשר שָׁמַשׁ הַדַּת הַזֹּהִיר עליהם, ציפו וחיכו לראות בשיבת ישראל מגלותו הארוכה לארצו, ארץ הקודש וחזון הנבואה, את מימושה

של הנבואה הגדולה "כִּי תִרְחַק מֵאֶתִי תִצָּא וּמִשְׁפָּטֵי לְאוֹר (כמו: לְאוֹר משפטי) עַמִּים אֲרַגִּיעַ" (ישעיהו נ"א, ד). אף הם נתאכזבו. יחסם של חסידי-אומות-העולם לתקומת ישראל המדינית הוא אופייני מאוד. ככה כותב כומר שוויצרי אדוק באמונתו הקתולית בספרו "Destinees D'Israel": "אסור ליהודי לשכוח שהוא עם קדוש, אסור לו לצמצם את רעיון היהדות בתחומו של הרעיון הלאומי במובנו המודרני הצר. ישנה תקומה מדינית של ישראל בארץ ישראל, תקומה שיכולה להיות רק חלקית, אמנם, בתנאי שהשאלות הממשיות הקשורות בתקומה זו תבואנה על פתרון הצודק".

נראה שהעמים הנוצריים אינם מכירים בצדקת זכותה של הקמת מדינה עברית, אלא אם תקום בתוכה תנועה רוחנית גדולה, שתתפשט על כל העולם.

ודאי שזו עמדה נוצרית צרת עין ולב, שריח מיסיוני נודף הימנו, ובצדק יאמרו הנאמנים לציון כי אין לנו עסק עם יחס העמים ומשפטים עלינו. יש לנו הזכות לחיות כמו לכל עם, ולהתקיים אף בלא תעודות גדולות וייעודים נשגבים. זוהי אמת. אבל הייעוד של "וְהָלַכְנוּ גוֹיִם לְאוֹרְךָ" (ישעיהו ס', ג) אינו דבר בדוי מן הלב, אלא הוא יסוד בלתי נפרד באמונתנו.

אמונה זו מושרשת באמונתנו באלוקי אברהם יצחק ויעקב, אשר בחר בעמו להיות מורה-דרך ומאיר-נתיב לכל עמי התבל. אמונתנו בייעוד הגדול הזה היא נשמת-חינו, מקור כוחנו ושורש יצירתנו הרוחנית. בכוחה נתקיימנו בחשכת הגלות הארוכה, ונשאנו עמל ותלאה, ייסורים ופורענויות עד אין קץ במשך אלפי שנות נדודים ועקירה מעם לעם ומארץ לארץ. אמונה זו היא שסללה לנו את מסלולנו ההיסטורי, והיא שהחזיקה בקרבנו את ציפייתנו לגאולה ואת אמונתנו ביום הגדול, כי בוא יבוא, ואף אם יתמהמה מאות ואלפי שנים. ואמונה זו, שאליה כלתה נפש מורינו ומאורינו, גיבורינו וקדושינו בכל הדורות, מראשית היותנו לעם ועד היום הזה, אי-אפשר שתתאכזב. כי מה אנו ומה חיינו אם, חס ושלום, תפוג אמונה זו מליבנו? אין ואפס, דומן למרמס רגלי העמים הרודנים והבוזזים וחושבי מחשבות-רשע להכריתנו מן הארץ.

והנה הגענו לשלב גורלי ומכריע, זכינו בחסדי שומר ישראל וגואלו למדינה עברית מפוארת עם שלטון יהודי גמור. אבל תהיה זאת אשליה נוראה אם נאמר כי כבר באה גאולתנו. הגלות עדיין קיימת ונמשכת. היא עלתה עמנו לארץ-האבות ועדיין לא הצלחנו להיחלץ מחבליה.

Destinees D'Israel:
ייעודו של עם ישראל. הערת
עורכי 'לפרקים'.

ניצלנו בחסדי ה' מעוניי השעבוד המר והממאיר, אבל לא זכינו לגאולה ופדות הרוח והנפש. גלות פירושה לא שעבוד פסי בלבד, אלא – בעיקר – שעבוד רוחני, שעבוד לכוח זר ומתנכר לטבע עצמו, שממעט את דמותו, פוגם את שלמותו ומחלל את קדושת הווייתו של האדם בן-החורין. וכשאנו רואים רבים מהנוער העברי בארץ נתפסים לעבודה זרה של אלילי המטריאליסמוס הגס והאכזרי, או שאחזו בשיטת חיים אתאיסטית-מטריאליסטית, אנו טועמים טעם של גלות-מרוה.

בגלות אנחנו, ולא ניגאל כל זמן שלא גאלנו את נפשנו ואת נפש האומה כולה, אנשיה, נשיה וטפיה, מן השעבוד או הכפיפה לתרבויות-זרות שנקלטו ברוחנו בארצות הנכר בכפיית כוח הרבים על המעטים.

אין עם ישראל – אמרתי במקום אחר – יכול להיות עם חילוני ככל יתר העמים. ישראל הוא הנביא שבאומות, זה חלקו בחיים. זו היא שליחותו ההיסטורית וזהו ייעודו הלאומי. גורלו של עם ישראל קשור קשר בלתי נפרד בייעודו זה. ייסוריו ותלאותיו של ישראל הם מנת חלקו של המאבק הגדול בין ייעוד ובין אי-רצון ואי-יכולת להגשים ייעוד זה במלואו. עם ישראל צריך, והוא אנוס על פי צו ממרומים, להיות עם נבואי, להעביר גילולי-הטומאה של שלטון הזרוע, הכוח והרשע מן הארץ ולסייע, בהווייתו ובדוגמתו, לקיום דבר ה' ולניצחון הצדק, היושר והרחמים. רק הגשמת ייעוד זה תביא גאולה לנשמת ישראל, ועל ידה – לאנושיות כולה המפרפרת בתהום של קנאה, שנאה ותחרות בין עם לעם ובין אדם לאדם.

והמסקנה העקבית, שאין לנו לצפות לגאולה כל זמן שאנו משוקעים במ"ט שערי-טומאה של פריקת עול אמונה ומוסר, ושל רדיפה אחרי חיי-הפקר ותענוגות-בשרים ותאוה בלתי מרוסנת לחילול קודשי-ישראל. הגיעה השעה שמנהיגי המדינה יחשבו מחשבות על חירותנו הרוחנית ועל תקומתה של תרבותנו-הלאומית. עליהם לקומם את הריסות הדת והאמונה באלוקי ישראל, שנתרבו בליבותיהם של חלק גדול מהנוער העברי. דתנו היא תרבותנו הלאומית, ואנו אין לנו, ולא הייתה לנו במשך אלפי שנות חיינו, תרבות אחרת אלא זו של דת קודשינו, וזו שעיצבה את דמותנו הרוחנית והמוסרית ועשתה אותנו לעם אחיד ויחיד. ושאלת הדת היא לאמיתה שאלת עצמאותנו הרוחנית. טעות נוראה היא, שהחזיקו בה המפלגות החדשות, שתרבות חילונית עתידה להחזיק ולקיים בישראל את אחדותו וייחודו הלאומיים. אין הלאומיות הישראלית מושתתת על הדם ועל הגזע ועל שיתוף הגורל ההיסטורי, כי אם על שיתוף הרוח והדעות והמידות. וכל

הסגולות האלה נשתמרו רק בתוך דתו, ואף זיקתו של אדם מישראל לארצו היא בעיקרה זיקה דתית, ולאומיותו היא חלק פנימי מדתו, ולכן כל הכופר בדת ישראל כאילו עוקר תרבותו ומפר את אחדותו וייחודו של ישראל.

היהדות הייתה הראשונה, והיא היחידה, שהכריזה על קדושת האדם, על קדושת החיים, על קדושת הארץ, על קדושת השפה, על קידוש שבת ועל קידוש מעשי יום-יום. מדינה של יהודים מוכרחת אפוא להיות מדינה של יהדות, מדינה המחנכת אישים יהודיים, שיוכלו לשמש אספקלריא ליהדות צרופה ומאירה, יהדות אחוזה ודבוקה בבורא עולם, בתר"ג מצוותיה וי"ג עיקריה. יהדות זו היא סימננו הלאומי היחיד, ומחיקתו – סילוף וזיוף של פרצופנו הרוחני. יהדות זו קדמה הרבה למדינה, ושלטון המדינה חייב לקבל על עצמו מרותה בלב שלם ובפה מלא. ההצהרה על חילוניתה של המדינה היא חילולה של היהדות!

יודעים אנו טענות הצעקנים שבין דְּבָרֵי המפלגות, שזו היא כפייה דתית המנוגדת לעיקרון החופש ולחוקי הדמוקרטיה של בחירה-חופשית והכרעת הרוב. אבל טענה זו יסודה בטעות ובשטחיות המחשבה. לכל אומה ואומה ישנם עקרונות מוצקים וקיימים לעד. עקרונות אלה אינם נמסרים להמוני-עם לשם דיון והכרעה. העיקרון של חופש הדעות והכרעת הרוב, אין לו שום תוקף לגבי ערכים לאומיים גדולים, שהרי הם מהווים את עצמותו הלאומית של העם והם הקובעים את צורת הווייתו וסימני זהותו. העולה על הדעת שמנהיגי המדינה הדמוקרטית ימסרו למבחן העם והכרעתו את השאל: אם להחזיק בשפה העברית כלשון העם והמדינה או להחליפה בלשון אידיש או אנגלית? והרי זה הוא עיקרון ויסוד היסודות, שאין שום עם רשאי לוותר על שפתו הלאומית, ושלגבי העיקרון של חופש הדעות בטל ומבוטל. ונשאלת השאלה: האם אין לעיקרון יסודי זה תחולה גם לגבי דתנו ואמונתנו? האם ערכם של הדת ועיקריה פחות במעלה מערכן של השפה וארץ-המולדת? והרי דווקא, ורק בשביל ערכי הדת והאמונה, מסרו בני ישראל את נפשם ונהרגו ונשחטו ונשרפו כשקראו בקול מרעיד את השמיים והארץ: שמע ישראל ה' אלוהינו ה' אחד.

יש בינינו אתאיסטים קיצוניים האומרים כי תהילת ישראל ותפארתו בעבר היא העובדה שעם ישראל הופיע בהיסטוריה עם אמונת-הייחוד נגד העולם-האלילי הנבער, ועכשיו, הם אומרים, שמחד גיסא התמוטטה האלילות ועברה מן העולם, ומאידך גיסא פגה האמונה

הדתית מלב הרבה אנשים מישראל, שוב אין משמעות להתפארות היסטורית שכבר נתרוקנה מתוכנה וירדה מגדולתה. אולם יש באמירה נלווה זו קוצר דעת ומיעוט-הבנה, שמקורם בחוסר יחס רציני לבעיות-היסוד של ההכרה האנושית. האמונה באל יחיד ומיוחד היא ההישג היותר גדול של ההכרה האנושית, הכרה שעם ישראל זכה לה בראשונה במעמד הגדול של ההר הקדוש. אמונת-הייחוד איננה, כמו שסוברים קלי-אמונה וקלי-דעת, דוגמה דתית בלבד, שבאה להדוף את ריבוי האלים בצורה מספרית. אמונת הייחוד היא לאמיתה מהפכה דתית מוסרית בהשקפה על העולם ועל המין-האנושי ועל משמעות החיים ותכליתם, והיא כוללת בתוכה את חוק האחדות השלמה, אחדות הטבע, הפועותיו וכוחותיו, אחדות המין-האנושי, אחדות כל החי הצומח והדומם, אחדות חוקית, שהמחשבה האנושית חתרה בעמל מחשבת רב להגיע אליו ועדיין לא עלתה בידה.

אומנם נכון הדבר שגם הפילוסופיה היוונית השיגה במקצת (ואם לא בטהרתה) את הרעיון של אחדות-הבורא. אבל לגבי זו היה זה רעיון מופשט וקר, רעיון מטפיזי-מתמטי גרידא, מחוסר חום האמונה ומרוקן מהשקפת-עולם-וחיים מוסרית. בישראל הופיע רעיון גדול זה בחזון אלוקיו באש-קודש של אמונה לטהרה. ואמונה זו באל יחיד הציתה בנשמה הישראלית את הלב המוסרי עם כל מסקנותיו: אהבת הבריות, רחמים על יצורי-כפיו של הקב"ה, השתתפות בצער כל הסובלים והנענים ודרישה נמרצת ליושר סוציאלי.

לפיכך מובן, שאנו מבחינים בין ישראל לעמים ביחס הדת או הלאומיות: אצלם אין הדת קשורה בלאומיותם. הפולחן הדתי הוא עניין פרטי ואישי של המאמינים. הכפירה הדתית איננה מקפחת כלום את זכותו של הכופר בהשתייכותו הלאומית. אצלם אין ייחודם הלאומי קשור בדתם, כי אם בסגולת הגזע והדם והשפה וההיסטוריה המשותפת. הדת הנוצרית או האסלאמית איננה נחלתו של עם מיוחד. הן כוללות במסגרתן הכנסייתית עמים שונים ואפילו שונאים זה לזה. וראינו גם עם אחד, הגרמני, הצרפתי או האנגלי, מתפלג לכמה כתות ואמונות דתיות שונות. אצלנו זהה הדת עם לאומיותנו. כל מי שיוצא מן הדת הישראלית הוא מודח בכך מעם-ישראל. אצלנו אין הדת עניין פרטי של היחיד, אלא היא עניינו של כלל האומה שנועדה להיות נושאת דגלה ואת אמתותיה בעולם. הדת הישראלית היא שורש נשמתו הלאומית ושורש נשמתו של כל יחיד מישראל. ואפילו זה שהאמונה הדתית והכרת ערכיה התמוטטו בליבו, ואפילו

.....
או: נראה שצ"ל אל.

הפוקר והמורד הלהוט אחרי אלילי-נכר, אינו יכול להשתחרר מן הטבע הדתי השולט בו ובמה שהוא הוגה ועושה, ואפילו בשעה שהוא עוסק בהריסה...

ומכאן תשובה לשאלה הנלווה שנתעוררה במדינה האומרת להיות חילונית: מי הוא יהודי ומה הם סימניו המהותיים? התשובה היא פשוטה וברורה: יהודי הוא זה שמודה באלוקי ישראל ושומר את תורתו בליבו ובנפשו ומקיימה בחייו ובמעשי יום-יום. ואף מי שתודעתו היהודית לא דעכה בו, השורש הדתי והתחושה הדתית לא קמלו בליבו, זה שה"נקודה היהודית" עוד לא עוממה בנפשו, יש לו הזכות להיקרא בשם יהודי. אולם זה שכופר באלוקי ישראל ובוועט בתורתו ברגל גאוה, אינו ראוי והגון להתקשט בשם-כבוד זה. הוא איבר מדולדל! אלא שאף על פי כן אין לנו רשות להדיחו לחלוטין. ישראל אף על פי שחטא, ישראל הוא! (סנהדרין מד ע"א). כלומר: הוא מזרעו של אברהם אבינו, בן להורים ישראליים. קדושת אבותיו ואבות אבותיו חלה עליו שלא ברצונו ונגד תודעתו המשובשת. אין הוא שליט בעצמו להפקיע קדושת-מורשתו הטבועה בו מלידתו. אבל אין כלל זה חל לגבי אנשים בני עם נכר הרוצים להשתלב במסגרת הלאומית של עם ישראל מבלי הרצון להידיבק ברוחו ולהיקלט בתרבותו; אין קדושת היהדות יכולה לחול עליהם, אלא בתנאי כפול ומכופל של קבלת דת משה וישראל מתוך הכרה בהירה ואמונה כנה בעיקרי היהדות וקיום ערכיה בחייהם. גילוי רצון של חיבה והצהרה של הערצת כבוד לעם ישראל בלבד אינם מספיק להפוך את הנוכרי ליהודי. וכלל אמרו חז"ל: גר שנתגייר כקטן שגולד דמי (יבמות כב ע"א), כלומר: לידה רוחנית חדשה. קליטת רוח היהדות ברוח ובנפש, קבלת ערכיה וקבלת אורח חייה.

גר שנתגייר כקטן שגולד
דמי: גר שנתגייר הרי הוא
דומה לקטן שגולד, כלומר
הינו ברייה חדשה.

גרות לאומית גרידא אינה במציאות הטבעית. עקירה של אדם מעם לעם היא עקירה בטעות, שאין ההיגיון הישר מודה בו. אומנם, השלטון של מדינה חופשית יכול להעניק זכויות מלאות למי שרוצה להיאחז במדינה ולהצטרף למילוי חובותיה, אבל אין השלטון יכול לעשות את הגר הזה לבן האומה האזרחית; ההשתייכות לאומה באה מלידה ומבטן, ואינה תלויה במתן זכויות שוות. "גרות מדינית" כזו מוגדרת בתלמוד בשם "גר תושב" (ראה רמב"ם, הלכות מלכים י', יב). טבע הלאומיות האינה-יהודית המבוססת על הגזע ועל הדם מחייב את הכלל שאין להקנות לאדם לאומיות חדשה בחקיקה חוקית. רק הכנסייה מכירה באפשרות ה"המרה". אבל אין ההמרה הדתית כוחה יפה להפקיע את לאומיותו של המומר. הלאומיות הוא דבר שבתולדה, ולא דבר

שבתודעה דתית.

רק היהדות יצאה מן הכלל המקובל הזה: הגרות הדתית היא בישראל התייחדות גמורה אף מבחינה לאומית. ודבר זה מושרש בתכונת הלאומיות הישראלית המיוחדת-במינה. ייחודו הלאומי של ישראל אינו גילוי בסגולת הגזע והדם, אלא הוא מעורה במערכת הרוח והנפש ובזיקה המוסרית למסורת-ישראל הדתית, ומי שיודע ורוצה לסגלם לעצמו וגומר בליבו לחדש ולקדש את נפשו על-פי הדרכת תורת ישראל הוא משתלב מאליו בתוך העם העברי אף-על-פי שאינו ממוצא הגזע העברי. דבר זה נאמר בתורה ומפורש בתלמוד (ירושלמי בכורים א', ד): "תני בשם ר' יהודה, גר עצמו מביא וקורא (מקרא ביכורים). מה טעם? 'פִּי אֲבָ הַמּוֹן גּוֹיִם נִתְּיָךְ' (בראשית י"ז, ה): לשעבר היית אב לארם, ועכשיו מכאן ואילך אתה אב לכל הגויים". זאת אומרת שהיהדות היא ישות רוחנית, כמו שכתוב בתורה: "הַיּוֹם הַזֶּה נִהְיִיתָ לְעַם" (דברים כ"ז, ט). כי הגורם המכריע בעיצוב הפרצוף-הלאומי אינו המוצא הגזעי לחוד, אלא בעיקר המכורה הרוחנית, הַצְּמִידָה לנחלתו של אברהם אבינו, "שהיה תחילה לגרים" (חגיגה ג ע"א), אביהם של הנכנסים תחת כנפי שכינת היהדות. השתרשות בגזע הרוחני של אברהם אבינו עליו-השלום היא הקובעת.

לחוד: כלומר לבדו,
כשלעצמו

לאומיות חילונית המיוסדת על הגזע הגופני ועל הגורל-ההיסטורי המשותף – לאומיות נבובה וריקה זו זרה לרוח-ישראל, שכן היא שאולה מלשונות העמים והיא מזייפת את רעיון-ישראל הדתי ואת רעיון ייחודו ההיסטורי. לאומיות-ישראל מובלעת כחלק פנימי בדת-ישראל ואין להפריד ביניהן; לאומיות-ישראל מזדהית עם הייעוד האלוקי שהטיל נותן התורה לעמו. היא מזדהית עם האידיאל היהודי של "יכירו וידעו כל יושבי תבל", וכו', עם האידיאל של דת לאומית ואוניברסלית כאחד. לאומיות זו אינה נותנת עיניה בכיבוש עמים וארצות, ומתרחקת משנאה, קנאה ותחרות ומלחמת עם בעם. היא חרדה לגורלה של האנושות כולה, ומצפה לגאולתה ולהתרוממותה ברוחם של צדק, משפט ושלוש-עולמים. ומי שכופר בערכים יסודיים אלה של היהדות הוא פורש מעם ישראל, ואפילו אם פיו מלא שירות ותשבחות לעם ישראל, לארצו ולשפתו.

הגיעה השעה שראשי המדינה ישימו לב לשאלת הדת ותפקידה במדינה העצמאית. התעמקות חדשה במהות היהדות תלמדם כי רק התקומה הדתית תניח את היסוד לאחדות-ישראל שלמה ומלאה. כעם שיש לו היסטוריה של שנות אלפים מאחוריו, עלינו ללמוד לקח

מפי היסטוריה זו: מהו הכוח הגדול שאיחד וליכד את העם המפוזר והמפורר, שאפילו פיזורם ופירודם בין עמים, לשונות ותרבויות זרים וצוררים לא יכלו להרוס את אחדותם, איחודם וייחודם של שבטי ישראל רבים ושונים? רק הדת בכוחה הגדול עשתה לנו את הפלא הזה, שלא היה דוגמתו בכל עמי-התבל. אין למנהיגי ישראל, שאחריות קיום האומה וקיום המדינה חיה בליבם, לשים לב לפטפוטי הצעקנים על חופש-הדעות של היחיד ועל ביטול המועט הקנאי לדתו לרוב המתפרק מעול הדת. הנידון כאן אינו בחופש הדעות אלא בחופש המעשה, וחופש זה אינו יכול להתפרש במובן של הפקרות, שתהא הרשות לכל אדם לעשות כל מה שליבו רוצה ומתאוה. כל בן תרבות יודע שעליו להיכנע לחוקי המוסר וחוקי ההגנה של החברה, ואין למדינה הרשות לתת חופש לאנשים חשוכי אחריות להרוס את יסודות הקיום של האומה ובסיסה התרבותי.

ואשר למועט "הקנאים" הרוצים כביכול להשתלט על המדינה – ידעו נא הפטפטנים הצווחנים, כי עשרות אלפים יהודים מאמינים באלוקי ישראל ומחזיקים בתורתו, חשובים יותר לקיום המדינה מאלפי מיליונים דולרים של המגבית האמריקנית המאוחדת! הם הנושאים דגל התרבות-העברית והם השומרים על היהדות בצורתה המקורית, והם החזיקו מעמד בשעת צרה ומצוקה ואסון לאומי ועמדו בניסיון בכל המשברים הרוחניים, שבאו לעולם בעקבן של תקופות סוציאליות או אידיאולוגיות שנתחדשו בזמן מן הזמנים.

שאלה גורלית הועמדה לפנינו בכל מוראה עם הקמת מדינתנו: האם רוצים אנחנו להמשיך את המסורת ההיסטורית ולהישאר עם-יהודי גדול המחפש את נעוריו ואת זוהרו הקדום, או לנתק, חס ושלום, את ההמשך ההיסטורי ולחדול מלהיות עם יהודי? אבל – עוד לא אבדה תקוותנו, התקווה הנושנה. עוד יקום דור חדש ושירת התחייה החדשה, התחייה הרוחנית, בפיו. ואז נשיר כולנו בנערינו ובזקנינו שירה חדשה. שירת הגאולה-השלמה.

ביטול המועט הקנאי לדתו
לרוב המתפרק מעול הדת:
כלומר, לטענה זו, המיעוט
הדתי בטל בפני הרוב החילוני.